

PRIMERI DOBRE PRAKSE

Doroteja Čebular

SPodbujanJE BRANJA BESEDIL V PRVEM RAZREDU S POMOČJO PROJEKTA »BERIMO«

Sistematično opismenjevanje otrok se v Sloveniji začne v prvem in nadaljujejo v drugem razredu osnovne šole. Vzporedno poteka razvijanje zmožnosti začetnega branja. V nadaljevanju šolanja učenci razvijajo pridobljene veščine branja in pisanja ter urijo in izboljšujejo tehniko branja in pisanja. Otrokom smo v razrednem knjižnem kotičku ponudili raznovrstno literaturo, obiskovali so tudi knjižnico, v razred smo povabili različne ljudi, ki so učencem brali in spodbujali njihovo zanimanje za knjige. Za branje smo otroke skušali motivirati z zbiranjem deteljič, pri čemer so imeli pomembno vlogo starši. Za pridobivanje podatkov, kaj o vlogi učitelja oziroma šole pri branju v prvem razredu menijo starši, smo uporabili anketni vprašalnik, sestavljen iz vprašanj odprtega tipa in vprašanj s prostimi odgovori.

Children's systematic acquisition of literacy starts in the first class of elementary school and continues into second class. Parallel to this the ability of elementary reading is being developed. In further schooling children are strengthening the acquired skills of reading and writing, as well as practising and improving the technique of reading and writing. In a specially arranged book corner in classroom children were offered diverse literature, daily at their disposal, they were visiting library, and were visited by different persons, who read to them, thus enhancing their interest in literature. Children were even collecting four-leafed clover as a means of reading motivation. Parents had an important role in motivation. At the first parents' meeting they were informed about the project and their ensuing task. Children now read books together with parents, make summaries and write them down. School initiatives are often insufficient, so we tried to ascertain parents' opinion on the role of teacher and school in reading in the first class. To gather data we used questionnaire, comprising open type questions and questions with free answers, where respondents themselves formulate and write down answers.

1 Uvod

Razvijanje pismenosti, ki poteka sistematično in vodeno s predšolskimi otroki in z učenci prvega vzgojno-izobraževalnega obdobja, je v povezavi z načeli, cilji in izvedbo začetnega opismenjevanja, tema, ki zahteva teoretski razmislek in kritično presojanje obstoječih kurikularnih rešitev. Sklope učnih ciljev oz. vsebin in didaktične pristope presojamo glede na sposobnosti in interese otrok ter cilje in standarde

znanja, ki jih določa veljavni učni načrt. Otrokom se ponudi možnost branja različne literature, vendar se ob tem vprašamo, ali naj berejo karkoli. V sodobnem času je na knjižnem trgu ogromno raznovrstne literature, ki je zelo različne kakovosti, zato je vloga dobrega mentorja, ki mlademu bralcu svetuje in ga usmerja, še kako pomembna. (Saksida, 2010)

Branje v šoli je najučinkovitejše sredstvo za usvajanje znanja ne le pri slovenščini, temveč pri vseh predmetih. Učitelj ima pomembno nalogo, da učence seznanj z učnimi strategijami, s katerimi iz danih informacij v učnem gradivu znajo razbrati bistvo. Za uspešno razvijanje bralnih učnih strategij (Pečjak, 1995) je potrebno dodatno izobraževanje učiteljev na tem področju, programi za spodbujanje branja pri učencih in učiteljih ter skrb, da so v knjižnici dostopni različni in kakovostni viri za bralno poučevanje.

Za spodbujanje branja so najpomembnejši naslednji vplivi:

- učitelj kot dober bralni model (sam veliko bere, bere učencem, se pogovarja o prebranih vsebinah, poudarja, kako branje bogati življenje ...)
- razredna knjižnica
- možnost izbire kakovostnega bralnega gradiva
- pogovori in druženja, povezana s knjigami
- prejšnje izkušnje otrok, povezane s knjigami in njihovimi vsebinami
- bralne spodbude (nagrade – predvsem za manj uspešne bralce) (Pečjak, 1995).

Učenci so lahko notranje ali zunanje motivirani za delo, učenje in branje. Notranje motiviran je učenec takrat, kadar ima sam željo po učenju brez instrumentalnega namena v ozadju. Notranjo motivacijo je težko ločiti od navidezno nasprotno zunanje motivacije: pri tej gre za spodbudo za učenje, ki izhaja iz okolja oz. se v okolju oblikujejo razlogi, ki sprožijo dejavnost in zagotavljajo vztrajanje v njej. Poleg različnih virov motivacije so prav cilji dejavnosti pomembni pobudniki, ki sprožajo učno vedenje in ga uravnavajo do izpolnitve (Juriševič, 2006).

2 Kaj je bralna motivacija?

Vedno večjo strokovno pozornost vzbuja motivacija za branje, ki je ključna sestavina pismenosti. Nekateri strokovnjaki jo vidijo kot neločljiv del celotne bralne učinkovitosti in jo tudi povezujejo z učno motivacijo.

V šoli pojmujejo bralno motivacijo kot del bralne učinkovitosti in jo tudi opredeljujejo kot skupek delovanja kognitivnih, metakognitivnih in motivacijskih dejavnikov, ki se potem izražajo v branju posameznika. V času otrokovega razvoja gre za prepletanje različnih dejavnikov in njihovo spreminjanje (Pečjak, Bucik, Gradišar, Peklaj, 2006).

Motivacija za branje je mnogovrstna, saj otroci niso splošno motivirani ali nemotivirani, ampak so motivirani na različne načine in za različne bralne vsebine. Na različne motivacijske strategije, ki jih uporabljajo odrasli, se različne skupine otrok različno odzivajo. K posameznim skupinam je potrebno pristopiti z različnimi strategijami: cilj staršev, vzgojiteljev in učiteljev je razvijati zavzetega bralca, v njem vzbuditi interes za branje, pozitiven odnos do branja in s tem povečati bralno aktivnost in bralne spretnosti. Strokovnjaki poudarjajo pomen motivacije za branje na bralno aktivnost in bralne dosežke. Učinek branja pri otrocih naj bi bilo ugodje,

zadovoljstvo nad novimi spoznanji (Bucik, 2003). Obstaja velika povezanost med motivacijskimi dejavniki med branjem v prostem času in branjem v šoli. Učenci, ki se navdušujejo nad branjem leposlovja in drugih bralnih zvrsti v prostem času, so bolj motivirani za branje v šoli, kot je branje umetnostnih besedil in branje, ki je v funkciji učenja. Raziskave kažejo, da se dejavniki razlikujejo glede na vrsto bralnih gradiv, starost in spol učencev ter njihove bralne izkušnje (Pečjak, Gradišar, 2002), a hkrati so za branje potrebni trud, vztrajanje in želja. Vse to vodi k vprašanju o bralni motivaciji, ki je hkrati rezultat bralne izkušnje in napovednik prihodnjih bralnih spretnosti in posameznih dosežkov (Bucik, 2009).

Interes lahko opredelimo kot posameznikovo osebno značilnost, ki se sčasoma razvije in je razmeroma stabilna in dolgotrajna nagnjenost. Navadno gre za povezanost s povečanim znanjem in pozitivnimi vrednotami in čustvi do nekega področja, predmeta oz. dejavnosti. Posameznik razvije svoj osebni bralni interes takrat, ko postane branje zanj užitek in se veseli vsakega stika s knjigo. Interes nima samo pomembne vloge za branje, ampak tudi usmerjevalno moč v vsakdanjem življenju. Pomembno je, da usmerjevalno moč interesa izkoristimo pri razvoju interesa za branje. Če izkoristimo interes za branje z drugimi interesi, bomo k branju pritegnili tudi otroke, ki jih s težavo pritegnemo k skupnemu branju. Primer so otroci, ki imajo v določenem obdobju čisto določene interese, kot je šport. V tem primeru je pomembno, da ga uskladimo z njegovim bralnim interesom: poiščemo različne literarne zvrsti, od zgodbic in pesmic do knjig, ki predstavljajo slavne nogometaše (Bucik, 2009).

3 Projekt »Berimo«

Ob vstopu v šolo se učenci zelo razlikujejo v predznanju. Razlike se pojavljajo predvsem v znanju slovenščine: nekateri otroci imajo višje razvite sporazumevalne zmožnosti, znajo se spretno sporazumevati, poznajo črke ter že berejo in pišejo. Glede na njihovo predznanje in zanimanje je otroke možno in smiselno motivirati za branje in poustvarjanje po prebranem. Otroci, ki zmorejo, se navajajo na samostojno branje.

Cilj projekta je bil izdelati didaktični pristop, s pomočjo katerega bo učitelj v prvem razredu na zanimiv način motiviral učence za branje različne literature. Naloga učitelja je poiskati različne motivacijske oblike dela, s katerimi spodbuja učence k branju in uživanju ob prebiranju knjig. Ugotoviti smo želeli, kako z zunanjo motivacijo izboljšati bralni interes v prvem razredu. V projektu izkoristimo več časa za knjigo in delo s posameznim učencem; želimo mu ponuditi možnost, da se razvije v dobrega bralca. Znati brati je pomembna veščina, ki spada med štiri najpomembnejše sporazumevalne zmožnosti. Pomembno je, da učenci prebrano razumejo; cilj je predstaviti osnovne faze bralnega razvoja in ravni razumevanja. Za učence je pomembno, da se že v začetnem učenju izurijo v branju.

Cilj projekta je tudi motivirati učence za branje ob predpostavki, da gre za prepletanje zunanje in notranje motivacije in da sta obe v sožitju. Vsak učitelj bi se moral zavedati, kako pomembna je večdimenzionalna in raznolika motivacija za branje. Njen cilj je vzbuditi interes, spodbuditi pozitiven odnos do branja, povečati bralne aktivnosti in bralne dosežke ter razviti bralca, ki se počuti sposobnega, sprejema branje kot osebno vrednoto in se zaveda, kako pomembno je branje v vsakdanjem

življenju. Učencem je treba ponuditi raznovrstno bralno gradivo, primerno njihovi starosti, ter možnost izbora, ponujena naj jim bo tudi možnost pogovora o prebranjem, vrednotenja prebranega in priložnost prebiranja različne literature ob različnih situacijah v razredu; zato pripravimo situacije, ki bodo otrokom nudile različne bralne trenutke v različnih prostorih in tudi z drugimi ljudmi.

Učencem smo želeli prikazati svet besed na najlepši možen način, da bi branje postalo njihova želja in nuja. V razredu smo razvili didaktični pristop, s katerim smo vplivali na branje prvošolcev. Ugotoviti smo želeli vlogo odraslih pri spodbujanju bralne motivacije, torej vlogo vzgojiteljev, učiteljev in drugih odraslih. Z različnimi oblikami predstavitev besedil smo dosegli, da so otroci razumeli vsebino prebranega/slišanega. Učence smo vzpodbudili za poustvarjanje na osnovi umetnostnih in neumetnostnih besedil. Želeli smo, da bi bila motivacija za branje in pregledovanje različne literature prisotna skozi vse šolsko leto.

V raziskavi smo uporabili kvalitativni raziskovalni pristop. Uporabljena je bila akcijska raziskava, katere namen je bil izboljšati prakso. V raziskavi smo načrtovali niz med seboj povezanih akcijskih korakov, sestavljen iz načrtovanja, akcije inocene doseženega rezultata. Podatke smo zbirali na osnovi anketnega vprašalnika za starše učencev prvega razreda. V vzorec smo vključili 23 učencev prvega razreda 1. osnovne šole Rogaska Slatina. Vzorec je neslučajnostni, izbran namensko glede na potrebe raziskave. Pred začetkom projekta so bili starši seznanjeni s potekom in načinom dela ter cilji didaktičnega pristopa.

Skupaj smo pripravili oglasno desko in bralni kotiček. Najprej smo se pogovorili o pravilih zbiranja deteljic. Za vsako prebrano knjigo dobi učenec en list štiriperesne deteljice. Štiri prebrane in predstavljene knjige oblikujejo štiriperesno deteljico. Učenci ilustrirajo ali zapišejo vsebino prebranega besedila. Obliko in način predstavitve izberejo sami. Sproti nastaja razredna mapa prebrane literature. Raziskava je v prvem razredu potekala skozi vse šolsko leto 2014/15. Učenci so vsakodnevno, ob različnih priložnostih, pripovedovali vsebine knjig. Prebrano literaturo so lahko predstavili sošolcem v razredu ali individualno. V bralnem kotičku so imeli priložnost prebirati različno literaturo in se srečevati z umetnostnimi in neumetnostnimi besedili. Enkrat tedensko so obiskali šolsko knjižnico, kjer so si izposodili knjige za domov in za naš bralni kotiček. V razred smo povabili knjižničarko ter goste, ki so brali oziroma pripovedovali.

Starši so svoje mnenje izrazili v anketnem vprašalniku, s katerim smo želeli ugotoviti:

- kako zunanja motivacija vpliva na spodbujanje branja,
- v kolikšni meri otroci razumejo prebrano besedilo,
- kaj menijo starši o metodi in obliki dela učiteljice pri spodbujanju bralne motivacije.

Za branje in pripovedovanje je učence potrebno motivirati in jih spodbuditi, da se v bralni projekt vključijo vsi, saj se na ta način učijo govornega nastopanja pred skupino in si bogatijo svoje besedišče. Poleg branja doma smo v projekt vključili še druge aktivnosti, ki so povezane z aktivnostmi za spodbujanje bralne motivacije. Na prvem roditeljskem sestanku smo staršem temeljito predstavili cilje in način dela, in sicer korake dela, način beleženja in njihovo vlogo v projektu. Seznanjeni so bili z literaturo, ki je primerna starosti njihovih otrok. Starši so bili pripravljene sodelovati in spodbujati svoje otroke. Otrokom je bilo prav tako potrebno projekt

predstaviti in jih motivirati za delo, ob katerem bi naj tudi uživali. Spodbudili smo jih, naj zanj poiščejo ime, ki ga bomo uradno uporabljali.

4 Obisk šolske knjižnice

Učenci so skupaj z učitelji obiskali šolsko knjižnico. Prvi obisk knjižnice je za otroke zelo dragocen. Sprejmeta jih knjižničarka in vesela Pika, ki jih seznaní s pravili vedenja v knjižnici oziroma knjižničnim bontonom. Skupaj s Piko si ogledajo knjižnico, posebej prostor, kjer se nahajajo knjige, primerne njihovi starosti. Na igriv način jih Pika želi spodbuditi k branju. Po predstavitvi knjižnice jim knjižničarka prebere pravljico in jih motivira za izposojó knjig. Učence seznaní tudi z izkaznicami, ki jih bodo potrebovali za izposojó, in jim pokaže različne vrste knjig: slikanice, enciklopedije ... Posebej se ustavi pri tistih knjižnih policah in »boksih«, v katerih so slikanice, primerne njihovi starostni stopnji. Poda jim natančna navodila za izposojó, nato pa si vsak učenec izbere knjigo po lastni presoji. Pomembno je, da se učenci kot uporabniki v knjižnici znajo orientirati po prostoru in da jih seznanimo z dejavnostmi, ki jih knjižnica pripravlja zanje.

Postali smo pisatelji

Učencem smo pripravili prazne liste. Z njimi vsak učenec ustvari svojo knjigo. Najprej uredijo naslovnico, nato ilustrirajo svojo pravljico, zgodbo, nekateri jo tudi napišejo. Svoj izdelek predstavijo sošolcem. V razredu smo pripravili bralni kotiček. Ob prebiranju knjig, ki so na voljo, se učenci udobno namestijo in uživajo v družbi prijatelja ali sami. Knjige v bralnem kotičku tedensko zamenjamo.

Priložnostne dejavnosti

Knjigo pogosto beremo v nadaljevanju skozi ves šolski dan. Druge aktivnosti, povezane z branjem, potekajo ob naslednjih priložnostih:

- beremo že zjutraj, da se učenci umirijo in pripravijo na pouk;
- po kosilu je zelo primeren trenutek za nadaljevanje, saj potrebujemo čas, da se naše telo umiri;
- učenci, ki predčasno končajo svoje delo, lahko gredo v bralni kotiček;
- učenci, ki predčasno zaključijo delo, gredo sami v knjižnico in zamenjajo knjige zase ali za kotiček v razredu.;
- učitelj si izmisli pravljico, ki se navezuje na spoznavanje števil,
- učenci spoznavajo raznovrstno literaturo.

Z učenci smo skupaj pripravili načrt projekta. Najprej smo sedli na preprogo in se pogovorili. Povprašali smo jih, na kaj jih spominja kotiček. Na mizici je bilo veliko knjig, njihovi odgovori pa so bili podobni. Vsi so menili, da bodo lahko v kotičku prebirali in listali knjige. Učence smo spodbudili k iskanju imena za naš kotiček. Skupaj smo se odločili, da ga bomo poimenovali »Berimo«. Razložili smo jim tudi, da bodo v kotičku lahko enkrat tedensko knjige sami zamenjali. Predstavili

smo jim njihovi starosti primerne knjige in jih tako seznanili s svojimi pričakovanji glede izbiranja besedil.

Na oglasni deski jih zmeraj pozdravi zajček, ki »zbira« deteljice. Učenci s svojimi starši doma preberejo knjigo, ilustrirajo zgodbico ali zapišejo obnovo. Prebrano besedilo zabeleži na način, ki jim najbolj ustreza. V šoli se odločijo za način predstavitve izbranega besedila. Predstavitve lahko poteka v kotičku ob učiteljevi prisotnosti. Če učenec želi, lahko besedilo predstavi vsem učencem v razredu. Obnova poteka ob ilustraciji, knjigi ali zapisani vsebini. Učencem omogočimo prosto izbiro besedil, prosti način obnove in poljubno predstavitev prebranega besedila.

Učenci dobijo za vsako prebrano knjigo listek, ki predstavlja delček štiriperesne deteljice. Zanimalo nas je, ali bodo deteljice vplivale na število prebranih knjig in spodbujale učence k branju. Učenci so vsakodnevno stali pred panojem in preštevali deteljice. Motivirali so drug drugega in se med seboj spodbujali. V projekt smo vključili tudi starše, ki so brali skupaj z otroki. Učenje branja je zahtevno in obsežno, zato potrebuje otrok, če naj postane bralec za vse življenje, pomoč in spodbude od učiteljev in staršev. Učenci se sami odločajo o načinu obnove prebranega besedila. Besedilo lahko obnovijo znotraj poteka učnih ur, v jutranjem varstvu ali popoldan v času podaljšanega bivanja. Učenec lahko obnovi zgodbico ob ilustraciji ali knjigi le določenemu učitelju (v tem primeru meni) Učenec lista po knjigi ali gleda ilustracijo in zraven obnavlja besedilo. Učenci, ki se odločijo za takšen način pripovedovanja, želijo biti v bralnem kotičku sami z mano in se zelo natančno posvetijo vsebini prebranega besedila. Pripovedujejo zelo doživeto in ob tem neizmerno uživajo. Učenci med pripovedovanjem ne želijo prekinjanja in spraševanja, na morebitna vprašanja odgovarjajo po koncu pripovedovanja.

Nekateri učenci so se odločili za samostojno pripovedovanje izbrane pravljice pred sošolci v razredu. Učenci so po predstavitvi besedila svoj izdelek z imenom in priimkom, naslovom knjige in avtorjem vložili v dnevnik prebranih besedil. Vsakodnevno so prelistali dnevnik in nekateri obnovili pravljico samo ob ilustracijah.

Z otrokovo motivacijo za branje so tesno povezana tudi prepričanja o pomenu in vrednotenju družinskega branja. Otroci spoznajo pomen branja in užitke ob branju najprej v družini, šele nato pri vzgojiteljih, učiteljih in v širši družbi (prim. Pečjak, Bucik, Gradišar, Peklaj, 2006). Z didaktičnim pristopom smo prav tako spodbudili starše, da pomagajo svojim otrokom. Starši so odigrali zelo pomembno vlogo in projekt ocenili spodbudno.

5 Analiza dobljenih anketnih vprašalnikov

Na podlagi odgovorov, pridobljenih s pomočjo anketnega vprašalnika, ki smo ga razdelili med starše, smo želeli ugotoviti vpliv zunanje motivacije na spodbujanje branja, pridobiti mnenje staršev o njihovem sodelovanju, dejavnostih, metodah ter oblikah dela, ki spodbujajo branje. Zanimalo nas je tudi mnenje o naši metodi in obliki dela pri spodbujanju bralne motivacije.

Na vprašanje, kako zunanja motivacija vpliva na spodbujanje branja, smo dobili zanimive odgovore. Starši menijo, da didaktični pristop pozitivno vpliva na motivacijo otrok za branje. Vplival je prav tako na sodelovanje in povezovanje staršev s svojim otrokom in delom v šoli. Zelo pomembno se jim zdi branje različnih besedil že v prvem razredu, saj predstavlja obvezo in hkrati spodbuja

otroke k branju. Menili so, da takšen način branja spodbuja zdravo tekmovalnost, ki jih motivira za branje.

Starše smo povprašali tudi o njihovem sodelovanju, o ustreznih dejavnostih, metodah in oblikah dela za spodbujanje branja v domačem okolju. Starši so sodelovali že s svojim zgledom. Skupaj z otrokom so obiskali knjižnico in izbirali različna besedila. Nekateri so menili, da so preživeli čas s svojim otrokom kakovostno in da so se ob knjigi tudi notranje umirili. S svojimi pristopi so dosegli želen vzgojni cilj: iz vprašalnika je razvidno, da so uporabljali metode pogovora, opazovanja, spodbujanja, pripovedovanja in razlage. Uporabljali so predvsem individualno obliko dela, saj so sami brali svojemu otroku in z njim poustvarjali prebrane vsebine.

Na vprašanje, ali starši podpirajo metode in oblike dela učiteljice za spodbujanje bralne motivacije, smo dobili veliko spodbudnih odgovorov, ki pozitivno ocenjujejo tako projekt kot delo učiteljice. Starši so menili, da so učenci skozi prebiranje besedil spoznali različne pisatelje in ilustratorje, da so razvijali besedni zaklad in krepili svoje bralne navade in bili spodbujeni k nastopanju pred drugimi ali vsaj pred učiteljico. Po mnenju staršev zunanja motivacija deluje kot spodbuda za razvoj notranje motivacije, sam projekt pa kot spodbuda za branje. Starši menijo, da bi bilo s projektom zelo primerno nadaljevati tudi v prihodnjem šolskem letu.

6 Sklep

Projekt smo nadaljevali v šolskem letu 2015/16 in dosegli pozitivne rezultate. Učenci so bili motivirani; nekateri so že v treh mesecih prebrali 16 knjig. V učnem načrtu (2011) je opredeljeno, da naj bi otrok razvijal opismenjevanje do svojega najboljšega obvladovanja te zmožnosti. V našem projektu smo se seveda zavedali, da tako kurikulum za vrtce kot učni načrt za osnovne šole na področju spodbujanja jezikovnega razvoja posameznega otroka/učenca predvidevata splošno veljavno načelo upoštevanja individualnih značilnosti otroka/učenca ter njegovih interesov pri opismenjevanju in branju.

Literatura

Igor Saksida, 2010: Pismenost (naj)majših – dileme, vprašanja, izzivi. *Sodobna pedagogika*, 2010, letn. 61, št. 1. 66–85.

Mojca Juriševič, 2006: *Učna motivacija in razlike med učenci*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.

Nataša Bucik, 2003: Uporaba različnih strategij kot motivator pogovora o prebranem. *Pogovor o prebranem besedilu: zbornik Bralnega društva Slovenije* (str. 44–55). Ljubljana, 8. september, 2003. Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Nataša Bucik, 2009: *Branje za znanje in branje za zabavo: priročnik za spodbujanje družinske pismenosti*. Razvijanje otrokove motivacije za branje v domačem okolju. (str. 17–27). Ljubljana: Andragoški center Slovenije.

Sonja Pečjak, 1995: *Ravni razumevanja in strategije branja*. Trzin: Založba Different.

Sonja Pečjak, Nataša Bucik, Ana Gradišar, Cirila Peklaj, 2006: *Bralna motivacija v šoli: merjenje in razvijanje*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Sonja Pečjak, Ana Gradišar, 2002: *Bralne učne strategije*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Učni načrt za slovenščino, 2011: *Program osnovna šola. Slovenščina*. El. knjiga. Ljubljana. Ministrstvo za šolstvo in šport. Zavod RS za šolstvo.